

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

ТУРКІВ СВІТЛАНА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 2-788-055.2(477.83/86)«18/19»

**ДІЯЛЬНІСТЬ СЕСТЕР ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛЯ ВЕЛИКОГО
У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ
НАПРИКІНЦІ ХІХ – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТЬ**

07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Тернопіль – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор

Зуляк Іван Степанович,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
кафедра історії України,
археології та спеціальних галузей історичних наук,
професор

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор,

Пилипів Ігор Васильович,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра історії України
і методики викладання історії,
професор

кандидат історичних наук, доцент,

Павлишин Олег Йосифович,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра новітньої історії України імені Михайла Грушевського,
доцент

Захист відбудеться «10» березня 2021 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.04 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2, ауд. 31).

З дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://tnpu.edu.ua> та у науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

Автореферат розісланий «9» лютого 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. О. Федорів

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Чин Святого Василя Великого (далі – ЧСВВ) – це міжнародний Чин Папського права Східної Католицької Церкви, історичні витоки якого сягають перших століть християнства. Дотримуючись вчення свого засновника, св. отця Василя Великого та наслідуючи приклад св. матері Макрини, сестри живуть у спільноті взаємної допомоги та любові. Харизмою Чину є прослава Бога через молитву й активне служіння ближньому.

Варто зазначити, що ЧСВВ був важливою складовою релігійного життя у Східній Галичині наприкінці XIX – першій половині XX ст., адже саме в цей період його богословсько-релігійна, педагогічно-виховна та соціальна діяльність була найбільш активною. Сповідуючи християнські морально-етичні засади, сестри ЧСВВ своїм служінням сприяли духовному збагаченню, культурному вихованню нації та піднесенню рівня її освіти.

Вивчення досвіду діяльності сестер-василіанок становить науковий інтерес не тільки для історика релігійних студій, а й служить об'єктом культурологічних, релігієзнавчих, педагогічних досліджень учених. Аналіз діяльності монастирів дає можливість, з одного боку, розкрити історичні обставини та особливості становлення і розвитку сестер ЧСВВ у кінці XIX – першій половині XX ст., з іншого – продемонструвати важливість функціонування власне Чину.

В історії України василіанські чернечі осередки стали важливими центрами духовності, освіти, культури. Вони сприяли збереженню історичних і культурних цінностей, їхньому збагаченню. Тому окреслена нами тема потребує ґрунтовного і всебічного аналізу.

Варто зауважити, що історію чоловічих василіанських монастирів досліджено значною мірою, водночас діяльність сестер ЧСВВ залишилася поза увагою науковців. Особливо потребує ґрунтовного вивчення роль черниць-василіанок у творенні педагогічно-виховної системи кінця XIX – першої половини XX ст., зокрема в розвитку приватного шкільництва та духовно-морального виховання дітей і молоді в Східній Галичині.

Актуальність теми визначається необхідністю всебічного й комплексного вивчення діяльності сестер ЧСВВ окресленого періоду, осмислення їхньої ролі в організації освіти, вихованні дітей та молоді, зосібна жіночої, у Східній Галичині.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося в межах наукового напрямку кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Актуальні проблеми історії, культури, освіти, науки і техніки України» (державний реєстраційний номер 0111U009915).

Мета дослідження – проаналізувати діяльність сестер ЧСВВ у Східній Галичині окресленого періоду.

Для реалізації мети сформульовано такі **завдання**:

- з'ясувати рівень дослідження проблеми в історіографії, дослідити джерельну базу та методологічні принципи;
- проаналізувати організаційні засади монастирів сестер ЧСВВ означеного періоду, їхнє становлення, структуру і розвиток;
- розкрити зміст ключових реформ монастирів сестер-василіанок, їхній вплив на покращення діяльності черниць;
- виокремити основні напрямки діяльності сестер ЧСВВ наприкінці XIX – першій половині XX ст.;
- висвітлити роль чернечих обителей у творенні національної системи освіти, розвитку приватного шкільництва, духовного виховання і формування морально-етичних пріоритетів української молоді;
- дослідити особливості діяльності монастирів сестер-василіанок в умовах Другої світової війни до часу ліквідації Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ).

Об'єкт дослідження – функціонування ГКЦ у Східній Галичині в окреслений період.

Предмет дослідження – особливості діяльності сестер ЧСВВ та їхня роль у творенні національної системи освіти, розвитку приватного шкільництва, духовного виховання і формування морально-етичних пріоритетів української молоді Східної Галичини означеного періоду.

Хронологічні рамки охоплюють період кінця XIX – першої половини XX ст. Нижня хронологічна межа дослідження пов'язана з проведенням у 1897–1909 рр. реформи сестер-василіанок галицькими митрополитами Сильвестром Сембратовичем та Андреем Шептицьким. Оновлені після реформи жіночі чернечі обителі посідали важливе місце в духовному житті населення Східної Галичини й активно проводили богословсько-релігійну, педагогічно-виховну і соціальну діяльність. Проведення ґрунтовного аналізу діяльності жіночих монастирів ЧСВВ у Східній Галичині кінця XIX – першої половини XX ст. можливо здійснити тільки в контексті суспільно-політичного та церковного життя регіону. Верхня межа визначається завершенням Другої світової війни, ліквідацією ГКЦ та її монастирів.

Географічні межі охоплюють територію Східної Галичини, що у 1772 р., після першого поділу Речі Посполитої, відійшла до Австрійської (з 1867 р. – Австро-Угорської) імперії, а після Версальського договору 1918 р. її успадкувала відновлена Річ Посполита. У міжвоєнний період Східна Галичина, поділена на Львівське, Тернопільське і Станіславівське воєводства, була частиною Польської Республіки. Від 17 вересня 1939 р. ці території захоплено Червоною армією і вони, згідно з новим обласним адміністративним поділом, увійшли до складу УРСР і СРСР. З червня 1941 р. – до жовтня 1944 р. перебували під німецькою окупацією, а з жовтня 1944 р. – знову в складі СРСР.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що *вперше* в українській історичній науці:

- зроблено детальний аналіз історіографічного доробку з теми дослідження;

- виявлено, опрацьовано й уведено до наукового вжитку значний масив документальних джерел з наукових бібліотек України, закордонних архівів і бібліотек Риму (Італія), Лювена (Бельгія), Варшави (Польща) і Ватикану, яких або зовсім не використовували раніше, або ж досліджували фрагментарно;
- охарактеризовано історичні обставини, суспільно-політичні, церковно-релігійні передумови розгортання діяльності сестер-василіанок;
- проаналізовано провідні напрямки діяльності монастирів сестер ЧСВВ кінця XIX – першої половини XX ст. у Східній Галичині;
- поглиблено й досліджено специфіку розвитку монашого життя наприкінці XVIII–XIX ст., серед яких найвагоміше значення мали Йосифінські реформи (1780–1790 рр.), що спричинили активізацію педагогічно-виховної та соціальної діяльності сестер-василіанок;
- встановлено, що реформа монастирів, проведена 1897–1909 рр. митрополитами С. Сембратовичем та А. Шептицьким, спричинила трансформаційні процеси в структурі й організаційних засадах функціонування монастирів сестер ЧСВВ та в посиленні їхнього впливу на культурний і духовний розвиток українського населення Східної Галичини.

Подальший розвиток отримали:

- теоретико-методологічні засади дослідження, що дало змогу поглибити вивчення задекларованої проблематики в умовах різних суспільно-політичних формацій кінця XIX – першої половини XX ст.;
- аналіз педагогічно-виховної діяльності сестер-василіанок наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст.;
- роль жіночих василіанських монастирів як осередків поширення освіти, розвитку духовності й морально-етичних засад християнства серед дітей і молоді в Східній Галичині;
- дослідження змісту навчальних програм та особливостей вдосконалення педагогічної майстерності сестер-василіанок;
- вивчення специфіки діяльності сестер ЧСВВ в умовах Другої світової війни до часу ліквідації ГКЦ.

Уточнено:

- динаміку кількості учнів, котрі здобували освіту в навчальних закладах під опікою сестер-василіанок, конкретизовано їхній соціальний стан та суспільну належність;
- механізм реалізації збільшення кількості класів у звичайних школах, а також заснування інших типів навчально-виховних закладів: сиротинців, фахових шкіл, учительських семінарій, гімназій, інтернатів, захоронок (дошкільних навчальних закладів);
- висновки вітчизняних учених щодо важливості місії сестер ЧСВВ у творенні національної системи освіти, зокрема, в розвитку приватного шкільництва, духовного виховання і формування морально-етичних пріоритетів молоді;

- відомості про те, що освітньо-виховні заклади сестер-василіанок окресленого періоду були центрами навчання і виховання української молоді – як у християнському, так і національному дусі.

Методологічною основою дисертаційного дослідження стали принципи історизму, наукової об'єктивності, термінологічного, когнітивного та системного підходів до вивчення історичних явищ у процесі розвитку і взаємозв'язку. У праці використано методи: актуалізації, аналізу і синтезу, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний, біографічний, аналітичний, статистичний та ін.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації обговорено на засіданнях кафедри стародавньої та середньовічної історії та кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Тема дослідження апробована на Міжнародних і Всеукраїнських конференціях, науково-практичних семінарах, семінарах-презентаціях, зокрема на Міжнародній науково-практичній конференції «Чин св. Василя Великого у контексті історико-релігійних процесів в Україні: до 300-ліття заснування Бучацького василіанського монастиря» (м. Тернопіль-Бучач, 8–9 грудня 2012 р.); Міжнародній конференції «Постать патріарха Йосифа Сліпого в контексті міжнародних церковних і політичних відносин» (м. Рим, 8–16 липня 2017 р.); семінарі-презентації Історичного архіву УГКЦ в Римі (м. Рим, 12 липня 2017 р.).

Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об'єкти в розвитку туризму» (м. Львів, 21–22 березня 2013 р.); науково-практичному семінарі з нагоди року Богопосвяченого життя «Митрополит Шептицький і визначні постаті монашества» (м. Львів, 22 квітня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Митрополит Андрей Шептицький в релігійно-церковному і громадсько-культурному житті України (до 150-річчя від дня народження)» (м. Івано-Франківськ, 26 листопада 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Божий чоловік» – Йосиф Схрейверс, бельгійський редемпторист в українській Церкві», присвяченій 140-й річниці від дня народження (19 грудня 1876 р.) та 70-й річниці від дня смерті (4 березня 1945 р.) отця-редемпториста Йосифа Схрейверса (м. Львів, 27 листопада 2015 р.).

Публікації. Основні концептуальні положення дисертації викладено у 15 наукових публікаціях, з них 5 – статті у фахових наукових виданнях України, з яких 3 входять до міжнародних наукометричних баз даних, 1 – у закордонному виданні, 3 – матеріали наукових конференцій, 6 – додатково відображають наукові результати дослідження.

Структура дослідження. Робота складається з анотації, переліку умовних скорочень і позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (380 позиції), додатків (20). Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 297 сторінок, з них основного тексту 180 аркушів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, висвітлено її зв'язок з науковими темами, сформульовано мету та основні завдання дослідження, визначено об'єкт і предмет наукового пошуку, встановлено хронологічні й географічні межі, методологічну основу роботи, розкрито наукову новизну одержаних результатів, подано інформацію про апробацію результатів та структуру дослідження.

У першому розділі «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження» проаналізовано історіографію проблеми, джерельну та методологічну базу роботи. Зроблено акцент на тому, що в українській історіографії тематика східних жіночих василіанських монастирів не була ґрунтовно висвітлена і залишилася поза увагою вчених.

Комплекс праць, у яких розглядається досліджувана проблема, умовно можна поділити на три групи. Перша група – загальні праці з історії України та історії Церкви; друга – дослідження з історії чоловічих монастирів ЧСВВ, у яких знаходимо окремі згадки про жіночі обителі; третя – роботи, що стосуються безпосередньо історії та функціонування жіночих монастирів ЧСВВ.

До першої групи належать наукові дослідження таких авторів, як Д. Дорошенко, Н. Полонська-Василенко, М. Богачевська-Хомяк, А. Колодний, Б. Лобовик, Я. Грицак, Й. Гронський, В. Слободян, Р. Берест, С. Пахолків та інші. Згадувані вчені в контексті історичних процесів в Україні описують функціонування жіночих монастирів. У працях дослідників історії Церкви також згадується про діяльність монастирів сестер ЧСВВ. До цих науковців належать: Е. Ліковський, І. Крип'якевич, І. Огієнко, Я. Левицький, Г. Лужницький, А. Великий, С. Мудрий, Я. Глистюк, О. Турій, І. Ісіченко, В. Марчук, Б. Боцюрків та інші. Предметом дослідження зазначених авторів не було вивчення особливостей функціонування греко-католицьких жіночих монастирів, тому в цих працях знаходимо лише фрагментарні згадки про них.

Друга група представлена працями ченців-василіан і сучасних вчених про чоловічі василіанські монастирі, у яких містяться окремі відомості про жіночі обителі сестер-василіанок. Питання діяльності чоловічих монастирів розглядають дослідники, отці ЧСВВ: Й. Скрутень, М. Каровець, М. Ваврик, П. Підручний, І. Патрило, А. Пекар та інші. Матеріали про окремі монастирі та їхню діяльність знаходимо у довоєнному науковому виданні «Записки ЧСВВ» за редакцією о. Й. Скрутеня.

Варто зазначити, що впродовж останніх двох десятиліть до теми історії діяльності отців ЧСВВ зверталися чимало сучасних учених. Серед них: Я. Стоцький, М. Лозинський, І. Дрогобицький, П. Шкраб'юк, В. Кічера, Ю. Стецик, В. Мороз та інші. У працях цих авторів згадуються окремі аспекти діяльності сестер ЧСВВ. Актуальною для нашого дослідження є монографія П. Шкраб'юка «Монаший Чин Отців Василіян у національному житті України», у якій висвітлено різні аспекти діяльності ЧСВВ, пов'язані з піднесенням національної та релігійної свідомості українців. Один із розділів присвячений виховній діяльності сестер-василіанок.

До третьої групи праць, що стосуються безпосередньо історії і функціонування сестер ЧСВВ, належать дослідження: А. Петрушевича, Й. Лозинського, М. Коссака, В. Чернецького, С. Цьорох, С. Сенік, М. Вуянко, Б. Савчука, С. Сало, О. Духа, О. Бегей, Н. Михайлюк, Н. Витвицької та ін. Вони сформувавши теоретико-методологічну і фактологічну основи вивчення організаційних засад становлення, розвитку та діяльності чернечих обителів сестер-василіанок.

Перші статті про жіноче чернецтво середини ХІХ ст. у Східній Галичині віднаходимо в доробку о. А. Петрушевича – про Словітський, о. Й. Лозинського – про Яворівський монастирі. М. Коссака, описуючи діяльність чоловічих монастирів Галицької провінції Святого Спасителя ЧСВВ, принагідно згадував про жіночі обителі.

У цій групі варто виокремити монографію черниці-василіанки С. Цьорох «Погляд на історію та виховну діяльність Монахинь Василіанок», у котрій авторка зробила акцент на різноманітності типів навчальних закладів, що створювалися і функціонували при жіночих монастирях: сиротинців, народних, виділових і фахових шкіл, учительських семінарій, гімназій, інтернатів. Проаналізувала зміст навчальних програм та фахове зростання педагогічних працівників.

Дослідниця С. Сенік у монографії «Women's Monasteries in Ukraine and Belorussia to the period of suppressions» описала унійні й православні жіночі монастирі, які зберегли подібний уклад життя упродовж усієї історії існування – до ліквідації наприкінці ХVІІІ – у першій третині ХІХ ст.

Діяльність сестер-василіанок у Станиславові відображають праці М. Вуянко «Монастирі Івано-Франківська (Станиславова) перша половина ХХ ст.» і Б. Савчука «Твердиня віри». На основі аналізу архівних документів дослідники детально висвітлили обставини, за яких упродовж першої половини ХХ ст. розвивалися ГКЦ, ЧСВВ та, зокрема, Станиславівський василіанський жіночий монастир.

Дослідження виховної та освітньої діяльності сестер-василіанок частково відображені в працях сучасних учених-педагогів та істориків: І. Мишишин, І. Комар, Л. Потапюк, Н. Дмитришин, І. Стасюк, О. Бегей, В. Лось та інших.

Вивченню стародавніх ікон монастирів сестер ЧСВВ присвячені статті Н. Михайлюк (с. Назарії ЧСВВ) «Стан вивчення історико-мистецької спадщини жіночих василіанських монастирів в Україні ХVІІ – першої пол. ХХ ст.» та «Історико-мистецькі пам'ятки монастиря Воздвиження Чесного Хреста сестер Василіанок у селі Словіта».

Правові аспекти діяльності монастирів сестер ЧСВВ з'ясовано Н. Витвицькою (с. Магдалиною ЧСВВ), котра захистила докторську дисертацію з канонічного права на тему «Diaconia e autonomia delle religiose con specifico riferimento all'Ordine di San Basilio il Grande secondo il canone 415» («Дияконія та автономія черниць на прикладі Чину Святого Василя Великого згідно з канонам 415 ККСЦ»).

Внесок у дослідження задекларованої проблематики здійснила і авторка цієї праці.

Отже, у працях третьої групи проаналізовано порушену проблему історії та діяльності сестер-василіанок. Однак окреслена тематика відображена доволі схематично, без детального з'ясування причин, передумов розвитку тих чи інших процесів, їхніх наслідків. Зазначені публікації в основному стосуються загальної історії становлення і функціонування окремих жіночих василіанських монастирів.

Робота над дисертацією потребувала опрацювання значного обсягу різноманітних джерел, архівних фондів, друкованих і рукописних матеріалів. Основу джерельної бази дослідження становлять неопубліковані матеріали й документи державних центральних та обласних архівів України (Києва, Львова, Тернополя, Івано-Франківська), державних наукових бібліотек України, закордонних архівів і бібліотек Риму (Італія), Лювена (Бельгія), Варшави (Польща) і Ватикану.

Джерельну базу дослідження доцільно умовно поділити на шість груп. Перша група – неопубліковані архівні документи центральних і обласних державних архівів України; ГДА СБУ та архівів управлінь СБУ у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях; Історичного архіву УГКЦ в Римі; церковних і монастирських фондів – ГАСВР, ПАСВФ, ПАСВЛ сестер ЧСВВ, АГУ отців ЧСВВ, KADOC, ANBPCAV (Католицька Документація Дослідницького центру у Лювені), ACO SC Ruteni 1886–1892 (Архів Конгрегації для Східних Церков у Ватикані); аудіозаписів з АІІЦ УКУ та Архіву Місії Постуляційного центру беатифікації й канонізації святих УГКЦ у м. Львові, хоча не усі вони ще наразі впорядковані й структуровані.

Друга група – матеріали з відділу рукописів і стародруків Національного музею імені митрополита Андрея Шептицького у Львові.

Третя група – статистичні відомості та інші матеріали Львівської архиєпархії, Перемишльської та Станиславівської єпархій, тобто шематизми (списки духовних осіб, парафій, церковних товариств, майна тощо), каталоги сестер ЧСВВ, церковні документи й монастирські хроніки та енциклопедичні дані тощо.

Четверта група – періодика, зокрема східногалицька і зарубіжна (видання української діаспори). Чимало фактографічного матеріалу виявлено в східногалицькій пресі, а саме у таких виданнях, як: «Душпастирь», «Львівські Єпархіяльні відомості», «Діло», «Нива», «Нова Зоря», «Богословія» (Львів), «Добрий пастир», «Мета», «Місіонар», «Зоря Галицька», «Перемишлянин», «Вісник Марійської дружини», «Вістник Станиславівської Єпархії», «Шашкевичів край», «Народне слово», «ЗНТШ» та інших.

Важливим інформаційним джерелом для нашого дослідження є зарубіжна періодика другої половини ХХ ст., зокрема: «Вісті з Риму», «Благовісник Верховного Архієпископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду», «Богословія» (Рим), «Правда», «Світло» та інші видання.

Джерельну базу досліджуваної проблематики істотно доповнює п'ята група, представлена спогадами, які розкривають світоглядні, психологічні мотиви настоятелів, учениць і дітей. Заслуговує уваги історико-мемуарна праця «Пропам'ятна книга гімназії Сестер Василіянок у Львові», у якій відображено

специфіку навчального процесу на тлі розвитку шкільництва у міжвоєнній Польщі.

Шоста група – опубліковані збірники документів і матеріалів: рішення Львівського собору 1891 р., додатки до них (1891 р., 1897 р.), конференції архиєреїв ГКЦ (1902–1937 рр.), протоколи засідань львівських архиєпархіальних соборів (1940–1944 рр.), а також видання з історії Української Католицької Богословської академії у Львові (1928–1944 рр.) «Світильник істини», опубліковані в Канаді 1973 р., 1976 р., «Церква і суспільне питання. Митрополит А. Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944» (у 2-х томах) та ін.

Таким чином, джерельна база стала основою для висвітлення досліджуваної теми про діяльність сестер ЧСВВ у Східній Галичині окресленого періоду. Поєднання першоджерел державних архівних установ в Україні (центральных, обласних і галузевих), церковних архівних інституцій внутрішніх архівів монастирів сестер-василіанок, отців-василіан та отців-редемптористів дало змогу всебічно підійти до розкриття досліджуваної проблематики.

Методологія дослідження базується на принципах історизму, системності, наукової об'єктивності, термінологічного, когнітивного та системного підходів до вивчення історичних явищ, а також на використанні загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення, дедукція, індукція та ін.) та спеціально-історичних (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний, історіографічного аналізу та ін.) методів. Робота виконувалася із застосуванням міждисциплінарного підходу.

У другому розділі «**Становлення і розвиток монастирів сестер ЧСВВ у Східній Галичині**» проаналізовано Йосифінські реформи та їхній вплив на жіночі унійні монастирі, охарактеризовано реформу сестер-василіанок 1897–1909 рр. та наслідки Першої світової війни для їхніх обителів.

Після першого поділу Речі Посполитої 1772 р. Східна Галичина перейшла під владу Австрії. Унаслідок реформ австрійського уряду наприкінці XVIII ст. ліквідовано майже усі монастирі сестер-василіанок. Упродовж XIX ст. функціонували тільки дві монаші обителі – у Словіті (Львівська єпархія) та Яворові (Перемишльська єпархія). Завдяки старанням львівських і перемишльських владик, які домоглися урядового дозволу на відкриття новіціату і шкіл при цих монастирях, черниці змогли зосередитися на суспільно-корисній праці, зокрема створенні навчально-виховних закладів при чернечих осередках.

Духовне зuboжіння у цих обителях, відсутність монашого духовного наставництва для сестер ЧСВВ, неорганізованість черниць, недостатня кількість нових членів у спільноті, нестача матеріальних засобів до існування, а також суспільно-політична ситуація у Східній Галичині зумовили занепад монашого життя сестер-василіанок.

Реформа 1897–1909 рр., проведена митрополитами С. Сембратовичем і А. Шептицьким за участю отців-василіан, сприяла відновленню чернечого

життя сестер-василіанок та зумовила подальший розвиток їхніх монастирів. Унаслідок Капітули, що відбулася у Львові 22–23 серпня 1909 р. затверджено єдині чернечі правила (Конституції), які уклав і видав А. Шептицький на основі «Витягу з правил св. Отця нашого Василя Великого». Вони стали визначальними для організації та розвитку укладу життя сестер ЧСВВ до середини ХХ ст. Відповідно до Конституцій, кожен монастир включно з новіціатами становив окрему цілісність під проводом ігумені. Як наслідок, жіночі василіанські обителі не були централізовані в один Чин, а надалі підпорядковувалися місцевим єпископам та були поділені на головні доми у Львові, Словіті, Станиславові та Яворові з дочірніми осередками в Кудринцях і Перемишлі. Загалом у них проживало 74 черниці. Було дещо змінено управу монастирів, посилено дисципліну у чернечих спільнотах.

Аналіз джерел свідчить, що зміни, зумовлені реалізацією реформи сестер ЧСВВ (1897–1909 рр.), позитивно вплинули на розвиток чернечих обителей. Така духовна віднова сприяла заснуванню нових монаших осередків – спочатку в Східній Галичині, а згодом у Європі (Хорватії, Угорщині, Словаччині), США (Філадельфії, Клівленді) та Аргентині, які проводили широку освітню і виховну діяльність серед дітей та молоді.

Воєнні дії Першої світової війни істотно вплинули на життя сестер-василіанок і на їхню діяльність. Зовнішні чинники – господарська й економічна розруха, голод, військово-політичний терор і водночас непорозуміння між черницями в обителях, зокрема розбіжності в поглядах на організацію та устрій у монастирях зумовили скликання загальної ради (Капітули) у 1923 р. і 1931 р.

Упродовж міжвоєнного періоду жіноче василіанське чернецтво продовжувало розвиватися, розширюючи свою педагогічно-виховну діяльність серед населення. Митрополит А. Шептицький приділяв значну увагу розвитку жіночих монастирів ЧСВВ, духовно й матеріально опікувався ними. Він часто відвідував їх, проводив реколекції, заохочував до жертвовного служіння Богові, Церкві й українському народові, сприяв поступові й авторитету монастирів серед вірних ГКЦ.

Третій розділ «Богословсько-релігійна і педагогічно-виховна праця» присвячено комплексній характеристиці богословсько-релігійної, освітньої і виховної діяльності сестер ЧСВВ, оцінці їхнього внеску у функціонування навчально-виховних закладів на теренах Східної Галичини наприкінці ХІХ ст. – у першій половині ХХ ст. А саме: молитовно-аскетичному житті й навчанні в новіціаті, здійсненні духовних практик (молитва, сповідь, реколекції, затвор), поширенні церковних організацій, зокрема Марійських дружин, в проведенні катехизації дітей і молоді та заснуванні початкових, середніх й фахових шкіл, Української приватної дівочої гімназії у Львові й учительських семінарій.

У результаті проведеної у 1897 р. візитації, яку, за дорученням митрополита С. Сембратовича, здійснив о. А. Шептицький (ЧСВВ), для всіх жіночих василіанських монастирів існував один новіціат – у Словіті, де відбувався вишкіл (формація) нових членів спільноти. Його відкрито для трьох існуючих на той час монастирів. Побут відзначався дотриманням дисципліни і

клявзури, які регламентувалися церковними законами. Тривалість навчання становила один рік і шість тижнів.

Духовний провід черниць у Словітському монастирі упродовж 1914–1919 рр. здійснювали бельгійські отці-редемптористи, опісля – отці-студити з Унева. Понад 20 років вони в цій обителі щодня служили Святу Літургію, сповідали черниць і дітей-сиріт, а також організовували духовні конференції.

Поглибленню релігійно-духовного життя українців Східної Галичини сприяли молодіжні християнські інституції – Марійські дружини, які проводили багатогранну виховну діяльність. З 1884 р. Марійські товариства почали функціонувати при монастирях сестер ЧСВВ. Вони розподілялися на Марійські дружини (для молоді середніх шкіл) і Марійські гуртки (для дітей).

Успішнішим засобом відродження духовного життя виявилися місії та реколекції, що організовували при кожному василіанському монастирі, – як для черниць, так і для учениць навчальних закладів та членів різних товариств.

Важливою складовою духовної діяльності сестер-василіанок була катехизація дітей і молоді, зокрема сільської. Упродовж 1909–1939 рр. черниці проводили катехизацію і готували дітей до першого Святого Причастя, допомагали бідним родинам у вихованні дітей, а сиротам – харчами та одягом у селах: Словіта, Зарваниця, Вишнівчик, Журавно, Підмихайлівці, Кудринці, Корчин, Жирівка, Милошовичі, Нижнє Висоцьке та Войнилів.

Педагогічно-виховна діяльність сестер ЧСВВ має особливе значення. Функціонування освітніх закладів, у заснуванні й діяльності яких провідну роль відіграли черниці-василіанки, стало важливим засобом християнського і водночас національного виховання дітей та молоді. З метою підвищення рівня освіти українського жіноцтва і виховання дівчат у релігійному й національному дусі сестри ЧСВВ відкрили школи у Словіті, Яворові, Львові, Станиславові та Дрогобичі. Тут дівчата здобували початкову освіту, готувалися до вступу в гімназії чи інші навчальні заклади.

Словітський монастир Чесного Хреста Господнього був одним із найдавніших і відігравав важливу роль в історії сестер ЧСВВ аж до середини ХХ ст. У 1823 р. при обителі засновано школу для дівчат, у якій навчали тільки черниці. Священник, котрий був капеланом монастиря, водночас виконував функції директора цього закладу та викладав катехизм. Пізніше запрошували також і світських учителів. Оскільки дівочий навчально-виховний заклад у Словіті був розташований на периферії і міг прийняти обмежену кількість учениць (до 25), у 1881 р. школу переведено до Львова. Натомість в 1907 р. тут відкрили приватні підготовчі вчительські курси для дівчат, після завершення яких вони складалі вступні іспити до гімназій, учительських семінарій або фахових шкіл у Львові, Тернополі та Золочеві.

Із середини ХІХ ст. важливим освітньо-виховним центром у регіоні був Яворівський монастир Покрови Пресвятої Богородиці. У 1883 р. при обителі діяла школа, у якій функціонувало шість класів і навчалося 60–90 дівчат. Окрім приписаних шкільних предметів учениці студіювали природознавство, історію України-Руси та всесвітню історію, фізику, французьку мову й малювання, а також гру на гітарі, фортепіано.

З метою поліпшення системи освіти жінок, заповнення прогалини між початковою і вищою її ланками, сестри ЧСВВ почали організовувати приватні середні школи з гімназійними навчальними програмами. 20 червня 1906 р. крайова шкільна рада дозволила відкриття підготовчого курсу та першого року навчання у Львівській гімназії сестер-василіанок, до якої на 1906–1907 н. р. записалося 35 учениць (28 – до I класу, 7 – на підготовчий курс), 1910 р. – 137. За кількістю жінок, які здобували освіту в середніх навчальних закладах, Східна Галичина посідала одне з перших місць в Австро-Угорщині. Для прикладу, з усіх 4417 учениць середніх шкіл монархії Габсбургів у 1912–1913 н. р. 3064 учениці – в Східній Галичині.

До викладання в гімназії залучали й відомих світських діячів – Олену Степанів-Дашкевич, Івана Боберського, Івана Крип'якевича, Миколу Чубатого, Мирона Кордубу, Богдана Барвінського, Євгена Шпитковського. Серед учительського складу були Євгенія Макарушка, Філарет Колесса, Ярослав Гординський, Василь Лев, Василь Щурат, Іван Брик та інші. Висококваліфікований колектив педагогів не лише давав ученицям усебічні знання, а й гартував їх у християнському та національно-патріотичному дусі.

Варто зазначити, що навчальні заклади, якими опікувалися сестри-василіанки, не робили обмежень для охочих навчатися тут за конфесійним принципом – їх відвідували дівчата латинського віровизнання й навіть представниці єврейської національності, що свідчило про значний авторитет цих освітніх установ у тогочасному суспільстві. Так, у 1923–1924 н. р. було 408 учениць, із яких 13 – римо-католицького визнання, 390 – греко-католицького, 5 – православного. Усі вони мали українське походження і були вихідцями з: родин священників – 80, професорів, учителів – 60, інтелігентів-спеціалістів – 46, державних службовців – 31, торговельних і банківських службовців та ремісників – 40, власників маєтків – 9 осіб, 54 належали до селянських сімей, решта – до різних робітничих верств міського населення.

Активізація освітнього процесу в Східній Галичині сприяла появі учительських семінарій та фахових шкіл. Для того, щоб учениці монастирських шкіл змогли продовжувати навчання у церковних закладах, сестри ЧСВВ засновували приватні вчительські семінарії: в Яворові (1906 р.), Станиславові (1909 р.), Дрогобичі (1920 р.), Львові (1922 р.). На 1924–1925 н. р. максимальна кількість семінаристок у Яворові становила 180 осіб, Станиславові – 237, Дрогобичі – 113, Львові – 230. Загалом, за чверть століття у цих освітніх закладах навчалася 8962 тис. дівчат із українських родин.

У **четвертому розділі «Соціальна робота»** досліджено діяльність сестер-василіанок у сфері виховання і навчання дівчат в інтернатах, опіки дітей у сиротинцях, які створювалися при жіночих монастирях (1917–1943 рр.) і захоронках та інші види суспільної опіки.

Одночасно з відкриттям шкіл для дівчат, при чернечих обителях утворювали інтернати, у яких сестри ЧСВВ забезпечували своїх учениць місцем проживання. Згодом інтернати переросли в закриті жіночі середні навчально-виховні заклади – так звані «інститути» або «пансіони». У цих закладах додаткову освіту, а це вивчення іноземних мов, історії, літератури,

співу, гончарського, кравецького та кулінарного мистецтв, здобували й учениці міських шкіл. Особливий акцент черниці ставили на морально-релігійному вихованні дівчат, тим самим закладаючи підвалини для їхнього життя як майбутніх дружин, матерів, свідомих громадянок.

Перебування дітей в інтернаті оплачували їхні батьки, а учениць із малозабезпечених родин фінансували різні товариства, приватні меценати, яких залучали сестри ЧСВВ. Наприклад, у 1924 р. у Львові при монастирі св. Макрини діяв інтернат, у якому оплата за проживання і харчування учениць складала 50–80 злотих у місяць, а за дітей-сиріт оплачував кошти митрополит А. Шептицький. Згідно з даними архівних документів, у 1903 р. на території Східної Галичини в інтернатах, під наставництвом черниць-василіанок, проживало 193 учениць: у Яворові – 90, Перемишлі – 27, Станиславові – 27 та у Львові – 49. Варто наголосити, що через організацію при монастирях навчально-виховних закладів інтернатного типу монахині ЧСВВ здійснили вагомий внесок у формування свідомої освіченої української інтелігенції.

У період Першої світової війни сестри-василіанки на території Східної Галичини розгорнули плідну діяльність у справі опіки та виховання дітей-сиріт. Яскравим прикладом був монастир св. Макрини у Львові. Влітку 1916 р., у зв'язку з воєнними діями на прохання Управи єпархіального комітету черниці з цієї обителі прийняли 45 хворих дітей під свою опіку.

Для утримання сиротинця та його повноцінного функціонування сестрам ЧСВВ знадобилася спеціальна підготовка. У вересні 1917 р., за порадою візитатора жіночих василіанських монастирів о. П. Демчука, сестер В. Слободян і С. Цьорох відправила на студії до Берліна з метою ознайомлення з найновішими на той час досягненнями в педагогіці. Навчання організувало католицьке товариство «Карітас». Відвідуючи берлінські зразкові сирітські заклади, черниці ознайомилися з методами й формами виховання дітей-сиріт, з належним технічним забезпеченням навчального процесу. У своїй діяльності, скерованій на виховання молоді, василіанки використовували найновіші на той час досягнення вітчизняної та зарубіжної теорії і практики світової педагогіки, зокрема вивчали та впроваджували розробки Ф. Фребеля і М. Монтесорі.

У 1921 р. сестри ЧСВВ опікувалися такими сиротинцями: «Захист СС. Василянок» у м. Львові – 200 дітей. Сюди входили чотирикласна школа для хлопців і виділова школа для дівчат, що утримувалися з добровільних пожертв. Завдяки раціональному веденню цей заклад був найкращим у Східній Галичині. «Захист СС. Василянок» у с. Журавно – 22 дітей, «Захист СС. Василянок» у с. Словіті – 51 дитина, «Захист СС. Василянок» у м. Станиславові – 80 дітей. Усі ці заклади утримувалися з добровільних пожертв та за кошти монастиря.

Праця сестер-василіанок, зокрема Львівського монастиря св. Макрини, мала позитивні наслідки, тому що вже в 1921 р. у їхньому закладі виховувалося 200 дітей-сиріт. Незважаючи на повоєнний час та матеріальну скруту, вони були забезпечені усім потрібним (житло, одяг та харчі), а найважливіше – мали можливість здобувати освіту в школі, яка діяла при цій обителі василіанок.

Виховна робота сиротинця при монастирі св. Макрини у Львові й сьогодні може бути прикладом для такого типу закладів. Аналогічну працю розгорнули черниці у різних місцевостях Східної Галичини (Словіта, Журавно, Підмихайлівці, Вишнівчик, Зарваниця, Войнилів, Золочів, Яворів). Від 1915 р. у Словітському монастирі василіанки утримували власним коштом 35 сиріт. Упродовж 1922–1925 рр. вони також опікувалися сирітськими закладами для дівчат у м. Золочеві – 14 сиріт і в с. Вишнівчику – 10 дітей.

Варто зазначити, що сиротинці при обителях сестер-василіанок у Словіті, Підмихайлівцях продовжували функціонувати і під час Другої світової війни. Окрім цього, черниці в 1942–1944 рр. опікувалися сиротинцями в Тлумачі, Калуші та Золочеві.

У міжвоєнний період сестри ЧСВВ при своїх монастирях засновували дошкільні дитячі заклади – захоронки. У цих закладах вони навчали дітей молитов, основ Біблії і катехизму, життя святих, етикету, проводили уроки співу, рукоділля, малювання тощо. Також здійснювали релігійні практики: вервицю, Хресну дорогу, духовні читання, приготувляли до прийняття першого св. Причастя та ін. У 1938 р. черниці опікувалися захоронками у Львові (Скнилові), Станиславові, Тернополі, Вишнівчику, Зарваниці, а також Жирівці, Корчині, Милошовичах. Під час радянської окупації ці заклади разом з монастирями припинили свою діяльність.

Виконання сестрами ЧСВВ соціальної праці різного спрямування можна проілюструвати на прикладі діяльності Підмихайлівського монастиря, яким управляла ігуменя Моніка Полянська (1933–1945 рр.). Окрім опіки сиротинцем, що було одним із основних напрямів діяльності черниць, монастир став осередком культурно-релігійного життя села. Зокрема, ігуменя співпрацювала з товариствами «Просвіта» та «Союз українок», допомагала готувати різні святкування з нагоди українських національних свят. Морально-релігійне виховання було пріоритетним у роботі як захоронок, інтернатів, сиротинців, початкових і фахових шкіл, так і в інших видах діяльності сестер-василіанок.

У вересні 1939 р., одразу після захоплення Східної Галичини радянською владою, частину монастирських приміщень у Підмихайлівцях передали сільській раді, а черницям оголосили про заборону носити монаший одяг. Упродовж 1941–1944 рр. василіанки забезпечували багатьох жителів села роботою при монастирській господарці, а вбогих, сиріт та потребуючих – харчами.

Однак із другим приходом радянської влади ситуація різко змінилася. Підмихайлівський монастир сестер ЧСВВ був осередком духовного життя, але також плекав і підтримував національну свідомість українців, що стало основною причиною його ліквідації. Радянська влада звинуватила ігуменю та черниць у підготованні «кадрів для бандерівської партизанки», профашистських і антирадянських діяч. Внаслідок чого багатьох монахинь арештовано й заслано в сибірські концтабори. Таким чином, освітньо-виховна і соціальна діяльність сестер-василіанок була припинена і всі їхні монастирі зліквідовано.

У **висновках** наголошено на тому, що діяльність сестер ЧСВВ була важливою складовою релігійного життя у Східній Галичині наприкінці ХІХ –

першій половині ХХ ст., адже саме в цей період їхня богословсько-релігійна, освітньо-виховна та соціальна діяльність була найбільш активною. Сповідуючи християнські морально-етичні засади, сестри-василіанки своїм служінням сприяли духовному збагаченню, культурному вихованню нації та піднесенню рівня її освіти.

1. З'ясовано рівень дослідження проблеми в історіографії, охарактеризовано джерельну та методологічну базу роботи. Комплекс праць, де розглядається досліджуване нами питання, умовно можна поділити на три групи: перша – загальні праці з історії України та історії Церкви; друга – дослідження з історії чоловічих монастирів ЧСВВ, у яких знаходимо окремі згадки про жіночі обителі; третя – праці, що стосуються безпосередньо історії і функціонування монастирів сестер-василіанок. Проведений історіографічний огляд підтверджує відсутність цілісного наукового й неупередженого дослідження з усебічним відображенням різноаспектного спрямування діяльності сестер ЧСВВ в окреслений період.

Джерела умовно поділено на шість груп: перша група – неопубліковані архівні джерела центральних і обласних державних архівів України; ГДА СБУ та архівів управлінь СБУ у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях; Історичного архіву УГКЦ в Римі; церковних й монастирських фондів – ГАСВР, ПАСВФ, ПАСВЛ, АГУ отців ЧСВВ, KADOC, ANBPСAV, АСО SC Ruteni (1886–1892); аудіозаписів з А І І Ц УКУ та Архіву Місії Постуляційного центру беатифікації й канонізації святих УГКЦ у м. Львові, хоча не усі вони ще впорядковані й структуровані. Друга група – матеріали з відділу рукописів і стародруків НМЛ; третя група – статистичні відомості та інші матеріали Львівської архієпархії, Перемишльської та Станіславівської єпархій; четверта група – періодика; п'ята група – спогади; шоста група – опубліковані збірники документів і матеріалів.

Методологічні засади дисертаційного дослідження становлять широкий спектр загальнонаукових та спеціально наукових методів. Робота виконувалася із застосуванням міждисциплінарних зв'язків і сучасних методологічних підходів.

2. Проаналізовано організаційні засади монастирів сестер ЧСВВ окресленого періоду, їхнє становлення, структуру і розвиток. Влада Австрійської імперії не приймала молитовний спосіб життя черниць, а вбачала у них лише інституцію, яка повинна займатися харитативною чи виховною діяльністю. Тому зміни, запроваджені австрійським урядом у релігійне життя, негативно вплинули на функціонування чернечих спільнот. Скасовувалися монастирі, що не утримували навчальних закладів, шпиталів тощо. Підлягали закриттю малі, матеріально малозабезпечені чернечі осередки. Окрім того, розпочалося проведення широкої ліквідації монастирських маєтностей. З них утворювали так званій «релігійний фонд», кошти якого скеровували на платню єпархіальному духовенству та інші цілі.

3. Розкрито зміст ключових реформ монастирів сестер-василіанок, їхній вплив на покращення діяльності черниць. За результатами реформи, проведеної митрополитами С. Сембратовичем й А. Шептицьким, у 1897–1909 рр., на

Капітулі у серпні 1909 р. було прийнято Конституцію, згідно з якою мали функціонувати жіночі чернечі обителі ЧСВВ. Основні положення Конституції полягали в тому, що: жіночі василіанські монастирі не були централізовані в один Чин, а надалі підпорядковувалися місцевим єпископам та були поділені на головні доми з дочірніми осередками. При кожному головному монастирі діяв новіціат. Відбулися певні зміни в їхній управі: окрім єдиного візитатора, призначали єпископських комісарів у кожній єпархії; для допомоги ігумені вибирали намісницю; посилено дисципліну в чернечих спільнотах.

4. Окреслено основні напрямки діяльності сестер ЧСВВ наприкінці ХІХ – першій половині ХХ ст. Богословсько-релігійна, педагогічно-виховна і соціальна праця у монастирях сестер-василіанок полягала в молитовно-аскетичному житті й навчанні в новіціаті, здійсненні духовних практик (молитва, сповідь, реколекції, затвор), поширенні церковних організацій, зокрема Марійських дружин, та в проведенні катехизації дітей і молоді. З метою підвищення рівня освіти українського жіноцтва і виховання дівчат у релігійному й національному дусі сестри-василіанки відкривали початкові, середні й фахові школи, Українську приватну дівочу гімназію у Львові та учительські семінарії у Яворові, Львові, Станиславові та Дрогобичі.

5. Висвітлено роль чернечих обителей у творенні національної системи освіти, розвитку приватного шкільництва, духовного виховання і формування морально-етичних пріоритетів української молоді. Сестри ЧСВВ опікувалися низкою закладів, серед яких: п'ять інтернатів, де виховувалося 323 дівчат; чотири початкові школи; одна гімназія (понад 1 тис. учениць) та чотири вчительські семінарії для дівчат. Упродовж 1909–1934 рр. народну школу у Станиславові закінчили 3324 учениці. Всього за чверть століття в учительських семінаріях навчалося 8962 дівчат із українських родин. Функціонування освітніх закладів, у заснуванні й діяльності яких провідну роль відіграли сестри-василіанки, стало важливим засобом християнського і водночас національного виховання молоді.

6. Досліджено особливості діяльності монастирів сестер ЧСВВ в умовах Другої світової війни. У вересні 1939 р., одразу після захоплення Східної Галичини Червоною армією, монастирські приміщення націоналізували, черницям заборонили носити монаший одяг. Під час німецької окупації в 1941–1944 рр. відновилося функціонування чернечих осередків, у яких збереглися елементи соціальної роботи, яка полягала в догляді за дітьми-сиротами та в допомозі місцевому населенню.

В умовах радянської окупації Західної України монаше життя та активне служіння сестер-василіанок припинилося. Монастирі поступово підлягали ліквідації, багатьох черниць арештовано й заслано у сибірські концтабори. Зокрема, Моніку Полянську, Дарію Свірську, Йосифу Ісопенко, Віру Слободян, Магдалину Дацьків та багато інших. На засланні вони не полишали духовної праці, молилися, опікувалися потребуючими та допомагали ув'язненим. У роки переслідування ГКЦ, сестри ЧСВВ продовжували виконувати християнську місію, зокрема через катехизацію дітей та допомогу в душпастирській праці підпільним священникам.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

I. Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Турків С. Роль Сестер Чину Святого Василя Великого у житті та діяльності Блаженнішого Й. Сліпого (1963–1984 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2018. Вип. 1. Ч. 2. С. 91–99.
2. Турків С. Становлення і розвиток монастирів сестер Василіанок у XVII – на початку XX століття // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». Вип. 23. 2018. С. 122–132.
3. Турків С. Діяльність установ для дітей-сиріт при монастирях сестер-василіанок у Східній Галичині першої половини XX століття // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2019. Вип. 2. С. 110–122.
4. Турків С. Освітня і виховна діяльність сестер-василіанок у Східній Галичині наприкінці XIX – 30-х рр. XX століття // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. XXI. 2019. С. 349–358.
5. Turkiv S. The Role of Father Joseph Schrijvers in the Spiritual Life of the Basilian Sisters in the Interwar Period of the XX Century // Гілея: науковий вісник. 2019. Вип. 150 (№ 11). Ч. 1. Історичні науки. С. 141–145.
6. Turkiv S. The Activity of Monika Polianska – Mother Superior of the Basilian Sisters In 1917–1945 // Evropský filozofický a historický diskurz. Praha, 2019. Vud. 4. Sv. 5. S. 25–32.

II. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Турків С. Педагогічно-освітня діяльність сестер ЧСВВ у Східній Галичині (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) // Бучацький монастир отців василіан до 300-ліття заснування. Науковий збірник: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Чин Святого Василя Великого у контексті історико-релігійних процесів в Україні: до 300-ліття заснування Бучацького василіанського монастиря» (Тернопіль-Бучач, 8–9 грудня 2012 р.) / за ред. Я. Стоцького. Жовква: Місіонер, 2012. С. 154–162.
8. Турків С. Історія та особливості розвитку сестер Чину Святого Василя Великого на прикладі Словітського монастиря // Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об'єкти в розвитку туризму. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 21–22 березня 2013 р.). Львів: ЛІЕТ, 2013. С. 223–230.
9. Турків С. Отець Йосиф Схрейверс та його роль у духовному житті сестер Чину Святого Василя Великого у міжвоєнний період // Матеріали конференції «Йосиф Схрейверс, бельгійський редемпторист в українській Церкві», присвяченої 140-й річниці від дня народження (19. 12. 1876) та 70-й річниці від дня смерті (4. 03. 1945) о. Й. Схрейверса (Львів, 27 листопада 2015 р.). Отець Йосиф Схрейверс – бельгійський редемпторист в українській церкві / упор. Р. Піх. Львів, 2016. С. 63–74.

III. Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

10. Свічка в руках Христових. Життя матері Моніки (Марії) Полянської, ЧСВВ [Текст]: / У. Стеців-Тимчук; [упорядник сестра Дарія (Світлана) Турків ЧСВВ]. Львів: Сполом, 2013. 112 с.
11. У тиші серця. Життя сестри Василії (Олени) Глібовицької, ЧСВВ [Текст]: / У. Стеців-Тимчук; [упорядник сестра Дарія (Світлана) Турків ЧСВВ]. Львів: Манускрипт-Львів, 2015. 104 с.
12. Турків С. Мати Моніка Полянська і Митрополит Андрей Шептицький. Мойсей українського Духа. Науково-мистецьке видання / автор-упорядник О. Д. Михайлюк. Львів, 2015. С. 242–245.
13. «Блажен той муж...» Життєвий шлях митрополита Андрея Шептицького (29. 07. 1865–1. 11. 1944). Фотоальбом. (До 150-річчя від дня народження Андрея Шептицького) / упор. Світлана Турків (сестра Дарія ЧСВВ). Львів: Манускрипт-Львів, 2015. 196 с. іл. 300. (2-ге вид. Львів: Манускрипт-Львів, 2016. 196 с. іл. 300).
14. Постать Слуги Божої Моніки Полянської ЧСВВ у листах і спогадах / упорядник сестра Дарія (Світлана) Турків ЧСВВ. Львів: Сполом, 2015. 112 с.
15. Турків С. (сестра Дарія ЧСВВ). Хроніка діяльності Сестер Чину Святого Василя Великого Провінції Пресвятої Тройці в Україні. Місія в Римі при Українському католицькому університеті та Товаристві св. Софії (1963–2018). Рим, 2017. 12 с.

АНОТАЦІЯ

Турків Світлана Ярославівна. Діяльність сестер Чину Святого Василя Великого у Східній Галичині наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ століть. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2021.

У дисертації комплексно й всебічно проаналізовано організаційні засади монастирів сестер ЧСВВ окресленого періоду, їхнє становлення, структуру і розвиток; розкрито зміст ключових реформ монастирів сестер-василіанок, їхній вплив на покращення діяльності черниць; з'ясовано основні напрямки діяльності сестер ЧСВВ наприкінці ХІХ – першій половині ХХ ст.

Висвітлено роль чернечих обителів у творенні національної системи освіти, розвитку приватного шкільництва, духовного виховання і формування морально-етичних пріоритетів української молоді. Досліджено особливості діяльності монастирів сестер-василіанок в умовах Другої світової війни. Доведено, що діяльність сестер ЧСВВ була важливим засобом християнського і водночас національного виховання українців.

Ключові слова: Східна Галичина, ЧСВВ, сестри-василіанки, черниці, монастирі, богословсько-релігійна праця, педагогічно-виховна діяльність, соціальна робота, сиротинці.

АННОТАЦИЯ

Туркив Светлана Ярославовна. Деятельность сестер Чина Святого Василия Великого в Восточной Галичине в конце XIX – первой половине XX столетия. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2021.

В диссертации комплексно и всесторонне проанализированы организационные основы монастырей сестер ЧСВВ очерченного периода, их становление, структура и развитие; раскрыто содержание ключевых реформ монастырей сестер-василианок, их влияние на улучшение деятельности монахинь; обозначены основные направления деятельности сестер ЧСВВ в конце XIX – первой половине XX в.

Освещена роль монашеских обителей в создании национальной системы образования, развития частного школьного образования, духовного воспитания и формирования морально-этических приоритетов украинской молодежи. Исследованы особенности деятельности монастырей сестер-василианок в условиях Второй мировой войны. Доказано, что деятельность сестер ЧСВВ была важным средством христианского и одновременно национального воспитания украинцев.

Ключевые слова: Восточная Галичина, ЧСВВ, сестры-василианки, монахини, монастыри, богословско-религиозная работа, педагогически-воспитательная деятельность, социальная работа, приюты.

ABSTRACT

Turkiv S. Ya. The Activity of the Sisters of the Order of St. Basil the Great in Eastern Halychyna in the End of XIX – First Half of XX Centuries. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Historical Sciences in specialty 07.00.01 – «History of Ukraine». – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2021.

The dissertation highlights the results of a holistic analysis of the activity of the Sisters of the Order of St. Basil the Great in Eastern Halychyna in the late XIX – early XX centuries.

It has been emphasized that OSBM was an important component of Eastern Halychyna religious life in the late XIX – first half of the XX centuries, since this period embraces their most active theological, religious, educational and social activities. Adhering to Christian moral, ethical and value principles, their ministry was a comprehensive expansion of worldview, spiritual and cultural enrichment of the nation on the one hand and raising its level of education on the other hand.

The preconditions for the development of a monastic life at the end of the XVIII– XIX centuries have been deepened and studied, the most important among them were the Josephine reforms (1780–1790), which led to the intensification of the Basilian Sisters' educational and social activities.

Historical circumstances and socio-political, religious preconditions for the development of such an activity have been characterized; the leading directions of the Basilian sisters' monastic activity in Eastern Halychyna at the end of the XIX –first half of the XX centuries have been revealed and analysed.

It has been determined that the reform of monasteries carried out by Metropolitans Sylvester Sembratovych and Andrey Sheptytsky (1897–1909) brought to life transformational processes both in the structure and organizational principles of the Basilian Sisters' convents and in strengthening their influence on the cultural and spiritual development of the Eastern Halychyna's population.

The educational activity of OSBM sisters in the late XIX – 30s of the XX century has been analysed. The role of the Basilian Sisters' convents as centres of learning and education of spirituality, moral and ethical principles of Christianity among children and the youth in Eastern Halychyna has been studied.

An increasing number of students who were trained in educational institutions under the care of the Basilian Sisters has been investigated, as well as their social status and social affiliation diversification. The increase in the number of classes in ordinary schools, along with the establishment of other types of educational institutions such as orphanages, vocational schools, teacher's seminaries, gymnasiums, boarding schools, kindergartens have been highlighted.

The importance of the Sisters of Saint Basil's mission in the creation of national education system, in particular in the development of private schooling, spiritual education and the formation of moral and ethical priorities of the youth has been proved.

It has been emphasized that throughout the period under consideration the Basilian Sisters' educational institutions were the centres of training and upbringing of the Ukrainian youth in both Christianity and national spirit. The peculiarities of the OSBM Sisters' activity in the conditions of World War II have been investigated.

Keywords: Eastern Halychyna, OSBM, Basilian Sisters, nuns, convents, female monasteries, theological and religious work, educational activities, social work, orphanages.

Підписано до друку 08.02.2021.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 80 г/м². Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 02/20/2-2

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. +38 (097) 988-53-23

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.